

P O R F Y R

PORFYR? Vad är nu detta? Kanske en maträtt? Det är nog inte alltför många "vanliga" svenskar som vet vad detta är, men i utlandet vet man mycket väl vad det handlar om! Porfyr är en kristallin, mer eller mindre sur silikatbergart av skiftande färg som bildades i Sverige genom väldiga vulkanutbrott. Porfyrerna vittnar om att den i dag förhållandevis stabila svenska berggrunden har varit med om dramatiska händelser för miljontals år sedan. De största och kanske mest kända av våra svenska porfyrområden är dem som finns i **norra Dalarna och södra Härjedalen**. De bildades för ca. 1,7 miljarder år sedan på ett 15 kvadratmil stort område. Porfyr är en vulkanisk bergart, där kornen oftast är ljusa och utgörs av fältspat och kvarts, och ibland av en mörk glimmer, kallad biotit. Porfyren är en mycket tät och hård bergart. På Mohs hårdhetsskala på 1-10 ligger porfyren på ca. 7. (Diamant på 10). Det innebär att porfyren kan slipas och poleras till en mycket hög glans. Det finns ett stort antal varianter av porfyr, varje porfyrvariant har fått sitt namn efter dess fyndort t. ex. Blyberg, Orrlok, Gåsvarv, Brunnsberg, Rännås, Gammelklitt, Dysberg o.s.v. Vissa arter har dock än idag inte namngetts!

År 1730 upptäcktes Älvdalens porfyr tillgångar och där har människorna arbetat med porfyr sedan 1788. Dessa absolut fantastiska produkter, arkitektoniska och konstföremål, bl.a. pelare, vaser, urnor, bordskivor och smöraskar, finns i många slott, palatser, statliga byggnader och parker **i hela Europa**. Bilderna ovan visar första vassen som tillverkades och gavs till Gustav III år 1787, en dopfont i domkyrkan i Magdeburg, Tyskland, och Karl XIV Johans sarkofag som tog **8 år** att tillverka. Den är 3.04 m lång, 2.29 m bred och 2.4 m hög, själva kistan väger 11 ton och locket 5 ton. Sarkofagen transporterades 1856 på 2 stora slädar, en för kistan och en för locket. Släden med locket drogs i -36 graders kyla av 70 dalmasar från Sollerön och Mora, själva kistan av 110 älvdalsbor, alla klädda i finaste helgdräkt. Dessutom fanns 2 spelmän, en satt på locket och en på kistan, spelmännen underhöll dragarna hela vägen från Älvdalen till Gävle, en sträcka på ca. 25 mil. Brännvin serverades fritt till dragarna, det förvarades i en stor tunna i kistan. Före och efter varje uppförsbacke fick mannarna en extra sup att stärka sig med. Från Gävle transporterades sarkofagen med båt till Stockholm, för att senare ställas upp i Riddarholmskyrkan. Vilken historik bakom Älvdalsporfyren!

Än idag pågår viss tillverkning av porfyrartiklar, dock mest i form av vackra silver- eller guldföremål. Älvdalens kommun gav på 1970-talet drottning Silvia en hel uppsättning porfyrsmücken: hals- och armband, ring, örhängen och diadem. Gissa om hon blev jätteglad? HON kände väl till vad porfyr är och historiken bakom den!

Jag hade efter min ankomst till Sverige 1977 förmånen att arbeta ett antal månader med silversmeden Kjell Carlsson som då ägde en verkstad i Älvdalen där han tillverkade silver- och guldföremål samt vackra porfyrsmücken. Än idag har jag kvar en minnestavla med 54 runda porfyrskivor som jag sågat ut ur stora porfyrblock och slipat till runda

skivor som jag sedan halvpolerat. Dessutom har jag kvar några mycket vackra porfyrsmucken, se armband. Det jag minns mest av den tiden är att porfyren var så hård att den endast gick att såga med en "diamantsågklinga" och att den slutliga poleringen fick göras med diamantpulver.

1988 invigde Kung Carl XVI Gustaf Porfyrmuseet i Älvdalen.

Jag kan bara rekommendera alla som tycker om vår härliga natur med sina otroliga tillgångar att besöka Porfyrmuseet i vår grannkommun Älvdalen för att se vad naturen bjuder på och för att ta del av den fantastiska historiken bakom Älvdalsporfyren och människorna som arbetat med den allt sedan år 1788!

Gällande Härjedalen kan man fråga sig vad som har hänt med vår egen landskapssten?

TÄNNÄSÖGONGNEJS

Härjedalsfjällen har beskrivits som en trave skrynkliga pannkakor, som skjutits upp över varandra västerifrån. Härjedalens landskapssten, den praktfulla rödgrå, ibland grönaktiga

Tännäsögongnejsen, är inlagrad i en blyertsgrå grundmassa. Den kallas så för att det kan uppfattas som att dess stora strökorn av kalifältspat tittar tillbaka på betraktaren. Ögonen är rosa, på sina ställen röda. På vissa platser är de runda, på andra avlånga och vissa av dem har roterat vilket man kan se på deras mönster. Tännäsögongnejs är ingen porfyr, men minst lika vacker. Den har enligt Mohs hårdhetsskala 1-10 en hårdhet på "endast 6", lika med t.ex. opal och turkos. Ursprungsåldern kan vara så hög som **1780 miljoner år**. Bergarten hör ursprungligen till det svenska urberget. Förgnejsningen skedde när fjällkedjan bildades för mellan **350 och 600 miljoner år** sedan. Då bröts vår kontinentkant sönder i stora skivor som sköts upp på varandra och ögongnejsen hamnade som en skiva tillsammans med de yngre fjällbergarterna.

Det talas om arbetslöshet i vårt land samt att för få människor vågar satsa på egen företagsverksamhet? Vårt härliga landskap bjuder på otroligt många olika material, alldeles gratis. Det är bara att använda sin fantasi och sätta igång! Jag kan gott tänka mig Tännäsögongnejs som ett utmärkt material, att med ganska enkla medel kunna framställa minst lika vackra smycken och souvenirer som görs med Älvdalsporfyr. Det är bara att sluta klaga, dra rumpan ur stolen, gasen i botten och se där: **DET FINNS JOBB** man kan livnära sig på! När det gäller "marknadsföring" är det dock **avsevärt värre**. Under min ganska intensiva faktainsamling på internet kunde jag inte hitta en enda bild på Tännäsögongnejs! Inte ens på hemsidorna för Tännäs, SGU, kommunen eller Länsstyrelsen. Namnet och beskrivningar hittar man, men inga bilder. Man bör absolut låta skönheten hos denna vackra sten tala för sig själv, att för alltid etsa sig in i människors medvetande!

© Copyright text och bilder på tavlan och armbandet Horst Kuehne 2011